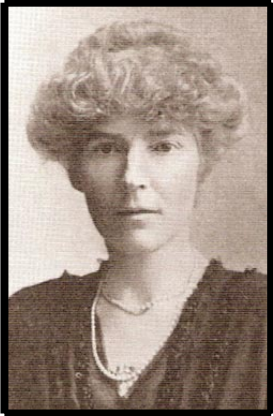

Ortadoğu'daki Kaosun Kaynağı: 1. Dünya Savaşı ve Ajan Gertrude Bell

İçeriği Yazan: [Bekir AYDOĞAN](#) [1] Zaman: Pzt, 05/12/2011 - 02:33

Yazar: Bekir Aydoğan

Bir sistemin başlangıç verilerindeki küçük değişikliklerin büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabilmesi, içindeki parametrelerin çokluğu ve değişkenliğiyle kaosa sebep olabilmektedir. Tıpkı ABD doğumlu matematikçi ve meteorolog **Edward N. Lorenz'in Kaos Teorisi** adlı çalışmalarını **Kelebek Etkisi** titizliğiyle incelediği gibi, Ortadoğu'da bugünlerde her yeni gelişme ve detay, aktörlerin davranışlarını kelebek etkisi hassasiyetinde etkilemekte ve hamleleri bu değişken parametreler üzerinden eğilim göstermektedir.

ABD'nin Kasım 2012 itibariyle Irak'taki askerlerini tedrici şekilde geri çekeceğini açıklaması, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin ABD'nin çekilmesi sonrası Bağdat yönetimi veya İran'a yakınlaşmak yerine Türkiye'yi tercih edeceğine yönelik sinyalleri, yeni anayasanın konuşulmaya başlandığı bugünlerde kendi içinde Suriye ve İsrail odaklı grupların iktidar mücadelesinin yaşandığı iddia edilen PKK terör örgütünün Türkiye'nin Kuzey Irak'a sınır ötesi harekât yapmasına neden olan eylemleri, Suriye'deki ayaklanmalar ve Batı medyasında Türkiye ile İran'ın karşı karşıya getirilmeye çalışılması, İran'ın kendisine yapılacak olası bir askeri müdahalede Türkiye/Malatya'da konuşlanacak füze kalkanını hedef alacağını açıklaması ve İsrail lobilerine yakınlığı ile bilinen ABD Başkan Yardımcısı J. Biden'ın Irak'taki ABD askerlerinin çekilmesi öncesi Türkiye ziyareti; Ortadoğu'nun dinmeyen tansiyonlu ve

Sosyal Medya: [Facebook](#) | [Twitter](#)

karmaşık gündemini gözler önüne sermektedir.

ABD'nin Irak'taki 39 bin askerini çekerek, bölgede NATO güçlerinin konuşlandırılması amacıyla özellikle Türkiye ile ilişkilerini geliştiren Bölgesel yönetimi, Şiiliği ve İran'a yakınlığı ile bilinen merkezi Irak yönetiminden ve İran'ın etkisinden, Türkiye'nin hamiliği ile korumayı planladığı değerlendirilmektedir. Öte yandan Ortadoğu'da İsrail'in güvenliğini tehdit ettiği iddia edilen Irak, Suriye, İran ve Lübnan gibi ülkelerin ABD'deki Yeni Muhafazakâr çevreler ve Yahudi lobisi tarafından desteklenen projelerle çevrelenmesine yönelik planların varlığı da dillendirilmektedir. Her ne kadar ABD, askeri müdahale yerine muhalif grupların silahlandırılması ve direnişini öngörse de, ABD'nin Irak'taki askerlerinin bir kısmını, Suriye'ye yapılacak NATO öncülüğündeki müdahale ile buraya kaydırma ihtimalini değerlendirdiğini hesaba katabiliriz ve olası Suriye müdahalesi ya da Esad sonrası muhtemel ılımlı-Sünni Suriye yönetimi ile İran'ın Lübnan ile coğrafi iletişimini keserek, Ortadoğu'da yalnızlaştırmaya yönelik adımlarla uzun vadeli planları için hamle geliştireceği ihtimalleri üzerinde durmalıyız. Zira Suriye, bölgede İran'ın uzun yıllardır stratejik ortağı olarak güvenlik ve bölgesel koordinasyon süreçlerinde tampon ülke olarak kullandığı en yakın müttefikidir. ABD'nin, Irak işgali sonrası çıkan tabloda Şiilerin etkin olması ile İran'ın Irak'taki pastadan daha fazla pay almasını istemeden de sağlamış olması, ABD'yi daha temkinli davranmaya ve Türkiye'yi bu süreçte İran'a tercih etmeye yakın olduğu değerlendirilebilir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta PKK ile yaşadığı sorunların benzerini, KCK terör yapılanmasını oluşturan; Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yapılanan PKK benzeri örgütlerin, iç savaş yaşayan ve farklı etnik ve dini grupların güç gösterileri yaptığı Lübnanlaşmış bir Suriye'de oluşacak iktidar boşluğundan yararlanması ihtimali sonrası Suriye kadrosu ile yaşaması ise Suriye konusunda Türkiye'nin karşılaşabileceği en kötü senaryolardandır. Esad muhaliflerinin yavaş yavaş silahlandığı ve kendi ordusunu kurmaya çalıştığı bir Suriye iç savaşı ise Türkiye'nin doğusunu Irak tecrübesinden sonra ve olası İran senaryolarından önce iyice iktidarsızlığa sürüklenme ihtimali vardır.

İran'ın, ABD'deki Suudi Büyükelçiye suikast iddiası, nükleer geliştirme programlarına aniden yaptırım kararları alınması için İsrail'in dünya gündemine manşet açıklamalarda bulunan tetikleyici işlev görmesi ve AB'nin Suriye yaptırımlarını ele almasından birkaç gün öncesinde şaşırilacak şekilde tesadüfen Tahran'daki İngiltere elçiliğine saldırı yapılması ile İran'ın da aynı zirvede yaptırımlara tabii tutulması, ABD, İsrail ve Batılı müttefikleri tarafından İran'ın hem Suriye konusundaki desteğini zora sokmak hem de öteden beri gizli ajandalarındaki şer ekseni dâhilindeki İran'ı izole etme planlarını ortaya koymaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere tarafından Ortadoğu'daki kaos ortamını yaratan sınırların kalemle çizilip, her ülkeye diktatör atamaları yapılması, ticari, siyasi imtiyazlar elde edilmesi ve geldiğimiz noktada "Arap Baharı"nın alevlenmesiyle o dönemden kalan ya da devamı olan diktatör ve sorunlu rejimlerin halkla verdiği savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın devamı olarak okuyabilir ve çıktığı her bölgede Kıbrıs, Keşmir, Musul ve Filistin gibi sorunlu alanlar bırakan emperyalistlerin işlerini bitirmek için bu fırsattan yararlanmak amacıyla petrol, iktidar ve nüfuz için kolları sıvadığını görebiliriz.

Aslında Ortadoğu'daki kaosu ve bitmeyen Birinci Dünya Savaşının olumsuz sonuçlarını daha ayrıntılı olarak ele alabiliriz; ama emperyalistlerin dokundukları her bölgede bıraktıkları sorunları daha iyi anlamak için, gözlerimizi "Arap Baharı"nın tetikleyen diktatörlerin atandığı ilk sahnelere, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına çevirdiğimizde, ülkemizin Musul yarasının kanadığı, bugün PKK terörü ile mücadele verdiği o günün Kuzey Irak'ını ve İngilizlerin o dönemki emperyalist paylaşımlarının mimarı bir ajanı göreceğiz...

Akıcı Türkçesi, Arapçası, Farsçası ve kadınlığının da verdiği kolaylıkla Ortadoğu'ya yaptığı çeşitli ziyaretlerde aşiret reisleri ve bölge insanlarıyla birebir yaptığı konuşmaları, gezileri sırasında aldığı notları ve fotoğrafları İngiliz İstihbaratı'nın bilgisine sunan **Gertrude Bell**'i, Araplar arasında "Çölün Kızı" yahut "Irak'ın Taçsız Kraliçesi" olarak bilinen bir kadının hikâyesini inceleyeceğiz.

Türkiye'nin sürekli sınır sorunları yaşadığı, Musul Vilayeti ve bağlı imtiyazları konusunda BM nezdinde ve Irak ile yapılan anlaşmalarda belli haklarını halen koruduğu bu topraklarda, bu coğrafyanın insanları arasına nasıl nifak tohumları atıldığını daha iyi anlamak için Gertrude Bell'i ve onu yaratan güçleri iyi tanımak zorundayız...

14 Temmuz 1868'de zengin bir İngiliz ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen Gertrude Margaret Lowthian Bell, eğitiminin ilk kısmını evde özel hocalardan almış, daha sonra Londra'daki diğer okullarda eğitimini sürdürmüş, Oxford Üniversitesinde Modern Tarih, Coğrafya ve Arkeoloji eğitimi alan ilk bayan olarak ve üniversiteyi şeref payesiyle bitirerek üniversitenin tarihine geçmiştir.

Doğu dilleri ve coğrafyası üzerine ilgisi hasebiyle İngiliz İstihbaratı'nın ilgisini çeken Bell, ailesinin istihbaratın imkânlarını da kullanarak çeşitli ülkelerde konaklamış ve ileride bir Ortadoğu uzmanı olmasını sağlayacak seyahatlere başlamıştır. Bir arkeoloji heyetiyle beraber İran'a geçmiş, bir süre sonra Kudüs'e gelip Arapçasını geliştirmiş ve oradan da Bağdat'a doğru yola çıkmıştır. Burada kentin ileri gelenleri ile yaptığı görüşmeler ve yolculuğu sırasında çizdiği haritalar sonucunda *Times* Gazetesi'ne, Basra'dan Bağdat'a uzanan hat boyunca İngiltere tarafından yapılması gereken demiryolunun önemini vurgulayan bir yazı göndermiştir. Kısa süre sonra Musul'a geçen Bell, Yezidilerin olduğu bölgelerde yaptığı araştırmalar neticesinde ülkesine dönerek Mezopotamya yolculuğunu anlattığı kitabı kaleme almış ve Ocak 1911'de doğu seyahatlerine kaldığı yerden devam etmiştir.

Tekrar Bağdat'a gelen Bell, Şiilerin kutsal kenti Necef'ten geçmiş ve Harran'a varmıştır. Oradan da Kargamış'a geçen Gertrude, burada Thompson'la, Lawrence adındaki iki genç arkeologla tanışmıştır. Thompson Ashmolean müzesinde Hagarth'ın asistanı ve dilbilim dersi veren bir arkeologtur. Thomas Edward Lawrence ise ortaçağ çömlekçiliğine ilgi duyan 23 yaşında yeni mezun olmuş bir arkeologtur.(1)

Burada geçirdiği üç haftadan sonra çöl üzerinden Şam'a geçen Bell, bir yandan da Osmanlı Devleti'nin batıda yaşadığı sorunları, sürekli borçlanan ekonomik yapısını ve İstanbul'daki yönetimin Arap toplumu üzerindeki denetiminin ne kadar gevşediğini gözlemlemiş ve bu boşluğu bölgede hâkimiyet kurmaya başlayan Almanya'ya karşı İngiltere'nin bir an önce doldurmasını raporlamıştır.

Bell'e göre; Irak üzerinde bir hâkimiyet, İran Körfezi'ndeki petrol sahalarını ve İngiltere'nin Uzak Doğu'daki sömürgelerinin güvenliğini de artırır. Zira Arabistan'da etkinliği giderek artan Bin Suud ile Suriye yönetimi İngilizler ile müttefiklik konusunda yakınlık göstermektedir.

Rapor, Lonra'daki Savaş Dairesinde, Dışişleri Bakanlığı'nda ve Kahire'deki Askeri İstihbarat Bürosu'nda dikkatle incelenmiştir. Hükümet Osmanlı'ya karşı izleyeceği politikayı henüz kararlaştıramamışken, Gertrude Bell onlara Arapları örgütleyip Türklere karşı ayaklandırmayı önermiştir. Ama bir yıldan uzun bir süre ona bu izin tanınmamış; yörenin bir kadın için çok tehlikeli olduğuna inanılmıştır.(2)

Gertrude, Kuzey ve Orta Arabistan'daki önemli kişileri tanıyor, güdülen siyasetleri herkesten daha iyi biliyordu. Altı uzun çöl seyahati sayesinde Suriye ve Mezopotamya'daki kabileleri ve yaşadıkları yerleri avucunun içi gibi biliyordu; böylece Gertrude Arapları kullanıp güçlü bir isyan başlatabilecekti. Hazreti Muhammed'in soyundan gelmesi ve Mekke'nin emiri olması Şerif Hüseyin'i dini açıdan bir numaralı lider yapıyor, bu da Britanya'nın onu bir müttefik olarak kucaklaması için yetip de artıyordu. Buna göre, Şerif Hüseyin İngilizlerin desteğiyle Türklere saldıracaktı. Bu yardıma karşılık olarak da Britanya savaştan sonra kendisine bir Arap Krallığı vaad ediyordu.(3)

1914 yılında Bağdat'a gelen Gertude, Irak'ta kabileler ile onları Türklere karşı ayaklandırmak için her zamankinden daha fazla zaman geçiriyor ve çizdiği çeşitli haritaları üstlerine yollayarak bölgeden geniş bir istihbarat aktarıyordu. Araplar arasında sağlamaya çalıştığı birliktelik ile birçok kabile ile görüşüyor ve Türklere karşı isyan için sürekli bilgi topluyordu. Öyle ki 1917-1918 yıllarında Faysal ve Lawrence'in işbirliği ile Türklere karşı gerçekleştirilen Arap isyanında Gertrude Bell'in raporları kullanılıyor ve elde edilen başarıdan ötürü Bell, Britanya İmparatorluğu Deniz Binbaşı göreviyle onurlandırılıyordu.

1918 yılında İngiliz Savaş Başkanlığı sınırların açık seçik belirlenmesini isteyince, Gertrude Mezopotamya ve İran haritalarını önüne çekti ve büyük bir çalışmadan sonra hudut çizgilerini oluşturdu.(4) Gertrude Bell harita çizimlerine ağırlık vermiş, bağımsızlıklarını henüz kazanmamış bazı ülkeleri de hesaba katarak; İran, Türkiye, Suriye, Kuveyt ve Mezopotamya haritalarını da inceleyip Musul, Bağdat ve Basra vilayetlerinin Irak topraklarında kalmasına özen göstererek, yeni kurulacak

olan Irak'ın yönetici adaylarını ve yönetim şeklini de kendi düşüncelerine göre belirlediği raporlarını hükümete sunmuştur.

Lawrence ve Bell, 1919 yılında Faysal ile bir araya gelip yeni ülkenin yöneticisinin belirlenmesinde büyük yol alıyorsa da işler istedikleri kadar hızlı ilerlemiyordu. Bu süreçte İngiltere'de olumsuz yönde olaylar da olmuştur; Mezopotamya konusundaki tartışma kötüye gitmiş, Savaş sonrası patlak veren ekonomik krizin yarattığı korkunç işsizlik vergi mükelleflerini isyan ettirmiş, Britanya'nın Ortadoğu'da güdümüne aldığı yeni bölgelerin masrafı, kamuoyunu çileden çıkarmış, sömürge başkanı olan Winston Spencer Churchill, İran'daki petrol çıkarlarının ve Mısır-Hindistan yolunun güvenliği açısından Basra'daki üssün mutlaka korunması gerektiğini savunmuştur. Şu bir gerçek ki yöredeki askeri birliklerin yüksek maliyeti yüzünden Britanya, Irak'ın geri kalanından çekilme olasılığı ile de yüzleşmiştir.(5) Bu durumda, Faysal'ı Irak Emiri olarak seçmek ve İngiliz ordusunu küçültüp, güvenilir bir Arap hükümeti kurma düşüncesi tasarlanmış; ama Gertrude Bell İngiliz ordusunun desteği olmadan bölgede bir hükümetin kurulmasını doğru bulmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın da bitimiyle gelinek ekonomik darboğaz, İngiltere'nin Mezopotamya'daki askeri varlığıyla da perçinlenmiştir.

Filistin, Ürdün ve tabii Irak'daki İngiliz varlığının geleceğine ilişkin kararların alınmasına yönelik olarak Churchill tarafından kırka yakın doğu uzmanıyla yapılan Kahire toplantısında tek bayan olarak fikirlerini sunan Gertrude Bell, iki yılı aşkın süredir Irak'ta devam ettirdiği çalışmaları neticesiyle Lawrence ile birlikte Faysal'ı Irak Emiri olarak onaylayabilmektedir.

Bell, özellikle Osmanlı'dan geriye kalan topraklarda kurulacak yeni ülkelerin şekillenmesine katkıda bulunarak, öncelikle petrol bakımından zengin toprakları Türklerin elinden alıp, bölgede kurulacak İngiltere mandasında bir ülkenin kontrolüne vermek istemiştir. Yıllardır süren orient gezilerinde çektiği fotoğrafları, çizdiği haritaları, elde ettiği bilgileri, siyasi ve etnik yapılanmaları da dikkate alarak taslak halinde çizdiği haritalar yavaş yavaş gerçek olmaya başlamıştır.(6)

Gertrude Bell, Faysal'ın emir olarak seçilmesiyle görevinin kalan kısa süresinde sürekli Faysal ve devletin ileri gelenleri ile istişare içerisinde olmuş, bir nevi gölgedeki danışman rolünü üstlenerek bölgede İngiltere'nin kısa süreli bile olsa en etkin istihbarat uzmanı olmuştur.

Bu noktada belirtmek gerekir ki; Türkiye-Irak sınırının çizilmesinde İngilizlerin savunduğu argümanları üretmiş olan Gertrude Bell her ne kadar etkin olmuş olsa da, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası sahip olunan potansiyel dahilinde bu sınırın belirlenmesinde Türk tarafı da ağırlığını koymuş; lakin dönemin, müstakbel Türkiye Cumhuriyeti'ne yaşattığı iç ve dış politikanın etkileri sebebiyle sınırın çizilmesi bu şekilde gerçekleşmiştir.

Ortadoğu'daki uzun seyahatleri boyunca çektiği binlerce resim, tuttuğu günlükler ve babasına gönderdiği yüzlerce mektupla bölgenin dönemsel tarihine kendi penceresinden ışık tutan Gertrude Bell'in, İngiltere Newcastle Üniversitesi kütüphanesinde kendi adına ayrılan bir arşivi bulunmaktadır.

1926 yılında yüksek dozda ilaç alıp intihar ettiği söylenen Gertrude Bell, Nisan 2003 yılındaki işgal sırasında yağmalanan Irak Müzesi'nin de kurucusudur.

İşin ilginç yanı; bundan tam 5 sene önce Murat Bardakçı, İsrail'in Lübnan operasyonu şiddetli bir şekilde devam ederken, bölgeye giden Amerikan Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın "Yeni bir Ortadoğu'nun zamanı geldi." şeklindeki açıklamasından sonra kaleme aldığı yazısında "Rice'ın sözleri, bana bundan 85 sene önce aynı sözleri eden ve sadece konuşmakla kalmayıp söylediklerini hayata geçiren bir başka kadını, Gertrude Bell'i hatırlattı."(7) demişti. Biz de bu güzel metafora ek olarak şahısların ülkelerinin de farklı olduğunu ve şu anki konjonktürde bölgedeki egemen güçlerin de değiştiğini söyleyebilir; ama aradan geçen yaklaşık yüz yıllık bir süreçte Ortadoğu'nun öz gücünün ve havsalasının da geliştiğini, halkların demokrasi için diktatörler ile mücadele edebildiğini belirtmeli, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarının neden olduğu bugünkü Ortadoğu'nun kaos ortamından nemalanmak için Batılı güçlerin, tıpkı Libya konusunda olduğu gibi Suriye ve İran konusunda da iş birliği yaptıklarını görebiliriz. Suriyeli muhalifleri Paris konseyinde toplayan ve silahlandırma planları yapan Fransa'nın hesaplarını da unutmamak gerekir...

Bekir Aydoğan

iletisim@politikadergisi.com

Alıntılar:

- 1- Prof.Dr.Abdurrahman Aksoy ,Midyat'ta Bir Ajanın Anıları, 3 Aralık 2008 ,s.3.
- 2- Deniz Bayramoğlu, Irak'ı Yaratan Kadın Casus Gertrude Bell, Hürarşiv.hürriyet.com.tr, 22 Mart 2003, s.3-4.
- 3- Janet Wallach, Çöl Kraliçesi, Can Yayınları, İstanbul, 2004,s.291-302.
- 4- Ayrıntılı bilgi için Bkz: A.g.e. s. 310.- 324.
- 5- Bkz: Deniz Bayramoğlu, Irak'ı Yaratan Kadın Gertrude Bell,Hürarşiv.hürriyet.com.tr,22 Mart 2003,s.3-4.
- 6- Ayrıntılı bilgi için bkz:
http://cezmiyurtsever.com/index.php?option=com_content&task=view&id=535&Itemid=4 [2]
- 7- Murat Bardakçı, Hurriyet Gazetesi, 30 Temmuz 2006

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [3]

Kaynak URL (05/05/2024 - 23:39 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/makale/ortadogu%E2%80%99daki-kaosun-kaynagi-1-dunya-savasi-ve-ajan-gertrude-bell>

Bağlantılar:

- [1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/bekir-aydogan>
[2] http://cezmiyurtsever.com/index.php?option=com_content&task=view&id=535&Itemid=4
[3] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>